

ZADNJI SMEH **SMEJAČE**

// Al Vrezec

Eden od dveh posnetkov **SMEJAČE** (*Ninox albifacies*) iz narave iz leta 1909, ki sta ju brata Parr posnela v skalni votlini pri Raincliff Stationu na Južnem otoku Nove Zelandije. Skalna stena se danes imenuje *Owl Rock* ali sovja skala.

foto: **Cuthbert in Oliver Parr** / **Wikipedija**

Izumiranje ptic je zaradi njihove dobre prepoznavnosti eno najbolj dokumentiranih v živem svetu. Od leta 1500 dalje je izumrlo 1,3 % vrst ptic. Danes je na robu izumrtja že 21 % ptic, 6,5 % pa jih je že funkcionalno izumrlih, kar pomeni, da živi osebkki še obstajajo, vendar je izumrtje vrste spričo uničenega življenjskega okolja ali premajhnega števila živih osebkov, ki so morda samo še enega spola, pravzaprav že zapečateni. Do leta 2100 naj bi ob današnjih trendih pričakovano izumrlo 6–14 % ptic, 7–25 % pa naj bi jih izumrlo funkcionalno. Najhujše izgube so bile in tudi bodo na oceanskih otokih, kjer bomo samo v naslednjih sto letih izgubili 28–56 % ptičjih vrst. Val šestega množičnega izumiranja vrst, ki zajema praktično ves živi svet, se zdi na primeru karizmatičnih ptic še toliko bolj očiten, postaja vse silovitejši, saj vsako leto s planeta za vedno izgine več kot ena vrsta ptice.

OTOK PTIC

Če bi iz Slovenije izkopali navpičen rov skozi Zemljino središče na drugo stran planeta, bi se znašli na idiličnem oceanskem otoku, Novi Zelandiji. Zaradi svoje izoliranosti se je biotska pestrost Nove Zelandije razvijala ločeno od ostalega sveta, rezultat tega pa je neverjetno število endemnih

vrst, tudi med pticami. Še več, otok so imenovali otok ptic – od skupno 131 kopenskih ptic jih je 93 oziroma 71 % endemičnih. Prvi ljudje, Maori, so na otok prispeli pred 700 leti in od takrat pa do danes je na otoku izumrlo že 43 % ptic. Prva iztrebljanja so bila krvava, saj so Maori za prehrano pobijali orjaške moe, kasneje pa je izumiranje postajalo vse bolj tiho, očem nevidno. Posamezne ptice pa so se in se druga za drugo kot prikazni izgublajo v meglo zgodovinskega spomina.

Nekje okoli leta 1909 sta na Južnem otoku pri Raincliff Stationu brata Parr, Cuthbert in Oliver, v skalni votlini izsledila gnezdo smejače (*Ninox albifacies*). Smejača je največja novozeleandska sova, velikosti lesne sove (*Strix aluco*). Novo Zelandijo poseljuje še manjši ruru (*Ninox novaeseelandiae*), evropski priseljenci pa so iz Evrope na otok prinesli še čuka (*Athene noctua*) in blede pegico (*Tyto javanica*) iz Avstralije. V letu 1909 je smejača že izginila s Severnega otoka, na Južnem pa je bila že zelo redka, zato sta se brata Parr odločila, da bi mladiča fotografirala v gnezdu. Z mrtvo mišjo in fotoaparatom sta splezala do gnezditvene votline in mladiču ponudila miš. Mlada smejača je miš pograbila in bratoma je uspelo narediti dva posnetka, nezavedajoč se, da sta bila to prva in zadnja posnetka smejače

v naravi. Oliver Parr je še leta 1924 v bližini gnezdišča opazoval smejačo. Ko pa se je dobro desetletje kasneje (1938) odločil, da očarljivo in dokaj zaupljivo smejačo pokaže še svojemu sinu, smejače ni več našel.

VEČINOMA TALNO ŽIVLJENJE

Ključni raziskovalec ptičjega sveta Nove Zelandije, Walter Buller (1838–1906), je imel priložnost opazovati smejače tako v naravi kot v ujetništvu. Oglašanje smejače je opisal kot nenavaden smehu podoben padajoči klic, kar je bilo slišati dokaj smešno. Po nekaterih pričevanjih naj bi smejačin klic spominjal na oglašanje netopirskega švigavca (*Pterodroma cookii*), le da je šlo za bolj doneč sovji zvok. Čeprav so smejače letele, so dokaj kratke peruti in dolge noge nakazovale na njihovo zlasti talno življenje. Bile so gozdne sove, ki naj bi gnezdile po duplih, v skalnih votlinah in celo na tleh. Buller je domneval, da je bila smejača specializirana za lov polinezjskih podgan (*Rattus exculans*), katerih populacija je že konec 19. stoletja močno upadla zaradi izrivanja s strani na novo zanešenih sivih podgan (*Rattus norvegicus*). Vendar so kasnejše analize pokazale, da so bila ta razmišljanja le navidezna resničnost. Tudi polinezjske podgane so bile na Novi Zelandiji tujerodni prišleki, ki so jih na otok zanesli prvi priseljenci, Maori. Pravzaprav se je nevidno propadanje smejačinega življenjskega okolja začelo že takrat. Glavni plen smejače so bile ptice, ne-

Ključni **NOVOZELANDSKI ORNITOLOG WALTER BULLER** (1838–1906), ki je imel verjetno največ osebnih izkušenj z živimi smejačami (*Ninox albigacies*), je že leta 1893 opozoril, da so smejače na robu izumrtja.

foto: William James Harding

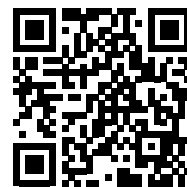
topirji, kuščarji, žabe, celo ribe in večji hrošči. Na t.i. otoku ptic je živelo mnogo endemitov, ki so izgubili sposobnost letenja, od majhnih mišjih pit (*Acanthisittidae*) do kivijev (*Apteryx*), ki jih je smejača plenila. Do konca 19. stoletja so bile populacije zlasti talnih ptic in kuščarjev že močno zdesetkane, tako da so se smejače dejansko presmerile na številnejši, a zanje morda manj optimalen plen, miši in podgane. Čeprav je bilo okolje vsaj v posameznih predelih Južnega otoka za smejačo še vedno na videz primerno, je prišlo po letu 1880 do silovitega upada populacije. V svoji razpravi iz leta 1893 je Buller že opozoril, da je smejača na robu izumrtja.

Do leta 2100 naj bi ob današnjih trendih pričakovano izumrlo 6–14 % ptic, 7–25 % pa naj bi jih izumrlo funkcionalno.

SO MORDA KJE SKRITE SMEJAČE PREŽIVELE?

Na Severnem otoku so zadnje smejačo opazili leta 1889. Na Južnem otoku pa je leta 1914 18-letno dekle našla mrtvo smejačo ob cesti blizu naselja Blue Cliffs. Zaradi redkosti so jo dali preparirati kot zadnjo njene vrste in še danes jo hrani muzej v Canterburyu. Vendar pa se je kasneje zvrstilo še nekaj opazovanj. Leta 1960 so blizu naselja Waianakarua našli jajčne lupine, še kasneje pa so ob raziskavah skalnih gnezdišč novozelandskega sokola (*Falco novaeseelandiae*) naleteli na nenavdno velike izbljuvke, ki bi lahko pripadali le večji sovi, morda smejači. Novozelandska ornitologa Trevor Worthy in Richard Holdaway sta se ob teh najdbah leta 1996 vprašala, ali so morda kje skrite in odmaknjene smejače preživele. Odgovor je: da. Obstaja zelo majhna možnost, da se smejače še niso zasmejale zadnjikrat.

O smejačinem obstoju ni oprijemljivih dokazov. Zaradi svojega skritega nočnega življenja so sove gotovo težje opazne kot morda katere druge ptice. Tako še vedno odmeva ponovno odkritje gozdnega čuka (*Athene blewitti*) v Indiji leta 1997 po več kot sto letih, po letu 2000 pa so opisali celo 16 novih vrst in podvrst sov, ki jih pred tem človeštvo sploh ni poznalo. Verjetno pa se še vedno kje skrivajo nepoznane vrste sov, ki jih odkrivamo z novimi metodami iskanja in identifikacije, pri kateri je bioakustična analiza zvoka eno ključnih orodij. Konec koncev se nam je tudi v Sloveniji z novimi pristopi popisovanja teh nočnih plenilcev z začetkom v 90-ih let odprl povsem nov pogled tudi na sovje populacije pri nas, tako da še vedno ne moremo reči, da jih vse zelo dobro poznamo.

Smeh smejače (*Ninox albigacies*) naj bi spominjal na oglašanje netopirskih švigavcev (*Pterodroma cookii*), le da naj bi bil bolj sovje doneč. Prisluhnite na povezavi.

Endemične otoške vrste sov so v Evropi večinoma izumrle še preden smo se ljudje zanje sploh pričeli zanimati, torej v prazgodovini.

V različnih muzejih po svetu je vsega skupaj ohranjenih 55 primerkov in 20 jajc smejače (*Ninox albifacies*). Na sliki je **PRIMEREK IZ NIZOZEMSKEGA MUZEJA NATURALIS**, kjer so dobro vidne močne dolge noge in razmeroma kratke peruti. Nam najbližje lahko smejačo vidimo v Dunajskem naravoslovnem muzeju.

foto: **Wikipedija**

TRENDI IZUMIRANJA PTIC SO NAJMOČNEJŠI NA OTOKIH

Kljub tem spodbudnim odkritjem pa ne gre zanemariti dejstva, da populacije mnogih ptic, tudi sov, upadajo, pa če jih poznamo ali ne. Trendi izumiranja ptic so najmočnejši na otokih in tudi smejača je ena tistih ptic, ki ji je otoško idilo spridil prihod človeka in z njim povezane tujerodne vrste, zlasti podgane in mačke, pa tudi podlasice, ki so jih ljudje nesmiselno naseljevali za zatiranje še bolj nesmiselno naseljenih kuncev. Le-te so spremenile nekdanji otoški ekosistem, kjer so glavne ekološke niše, ki jih na celini zasedajo sesalci, na Novi Zelandiji zasedale ptice.

Vendar pa oceanske otoške sisteme in upadanja otoških ptičjih specialistov iz celinske Evrope gledamo precej oddaljeno, nezavedajoč se, da so isti procesi izumiranja otoških ptic dogajali tudi nedaleč od nas, na sredozemskih otokih. Pred prihodom ljudi so namreč večji sredozemski otoki, kot so Sicilija, Sardinija, Korzika, Malta, Baleari, Kreta in Ciper, ravno tako imeli svoje endemične vrste sov, ki pa so večinoma izumrle še preden smo se ljudje zanje sploh pričeli zanimati, torej v prazgodovini. Subfosilne najdbe so nam razkrile konec pleistocena in v začetku holocena izumrlega kretskega čuka (*Athene cretensis*) s Krete, malteško pegico (*Tyto melitensis*) z Malte, sicilijansko pegico (*T. maurerchauvirae*) s Sicilije, Sardinije in Korzike tirenskega vira (*Bubo insularis*) in korziškega čuka (*Athene angelis*) ter balearskega čuka (*A. vallgornerensis*) z Balearov, velika balearska pegica (*Tyto balearica*) pa je poseljevala več otokov zahodnega Sredozemlja. Edini preostali sovji endemit sredozemskih otokov, ki se je čudežno ohranil do danes, je ciprski skovik (*Otus cyprius*). Podobno kot Maori in kasneje Evropejci na Novi Zelandiji so že prvi priseljenci na sredozemskih otokih ne le uničili okolja z izsekavanjem gozdov in spreminjanjem krajine, pač pa so spremenili tudi delovanje ekosistemov z vnosom tujerodnih organizmov, ki jim tudi endemični plenilci niso bili kos. Zgodba, ki jo je Sredozemlje videlo že v prazgodovini, se danes nadaljuje oziroma celo že zaključuje na oddaljenih oceanskih otokih. In ljudje se iz vsega skupaj še vedno nismo naučili nič, pač pa se reševanja sicer zaznanega upadanja biotske pestrosti še vedno lotevamo kot nekdanji prazgodovinski divjaki.

REFERENCE:

- CEBALLOS, G., EHRlich, P.R., RAVEN, P.H. (2020): Vertebrates on the brink as indicators of biological annihilation and the sixth mass extinction. – *PNAS*, 117 (24): 13596-13602.
- FULLER, E. (2013): *Lost Animals: Extinction and the photographic record*. – Bloomsbury, London.
- HUME, J.P. & WALTERS, M. (2012): *Extinct Birds*. – T & AD Poyser, London.
- ROBB, M. (2015): *Undiscovered owls. A sound approach*. – The Sound Approach, Poole Dorset.
- TURBOTT, E.G. (1979): *Buller's Birds of New Zealand*. – Whitcoulls Publishers, Christchurch.
- TURVEY, S. T., ur. (2009): *Holocene Extinctions*. – Oxford University Press, Oxford.
- VREZEC, A. (2021): Globalno in lokalno izumiranje vrst, tudi pri nas. – *Alternator* 47/2021 (<https://www.alternator.science/sl/daljse/globalno-in-lokalno-izumiranje-vrst-tudi-pri-nas/> - zadnji ogled 13. 12. 2021)
- WILLIAMS, G.R. & HARRISON, M. (1972): The Laughing Owl *Sceloglaux albifacies* (Gray, 1844); a general survey of a near-extinct species. – *Notornis* 19: 4-19.
- WORTHY T. & HOLDAWAY, R. (1996): Laughter In The Night. – *New Zealand Geographic* 32. (<https://www.nzgeo.com/stories/laughter-in-the-night/> - zadnji ogled 13. 12. 2021)